

paika, ometi käib eesti kõige populaarsem, 710 variandiga arhiveeritud piltmõistatuse tüüp karu kohta, pildil tunnuseks ilmetud käpaotsad.

Otseselt piltmõistatustele keskenduvast artiklis (V pt) nimetab autor seda graafilist mõistatuste alaliiki piirizanriks või vahezanriks: tegemist on visuaalse ja narratiivse esituse sümbioosiga. Ilmneb mõningaid ühisjooni imemuinasjuttude ja naljanditega. Püüd leida A. Olriku sõnastatud kompositsioonireeglite kasutamist erilisi tulemusi ei anna, küll aga võib mõningatel juhtudel leida V. Proppi kirjeldatud funktsioonielementide skeemi osiseid. Selle uudse käsitluse kõige huvitavamaks osaks osutub lühike ekskurss koomilisuse tekkeprobleemidesse, mille aluseks on omavahel sobimatute koodide kokkupõrge (lk 426–427).

Väitekirja kuues peatükk jätkab ühe erijuhtumiga. Konstateerides, et üks ja sama süzeeskeem on registreeritud nii rahvusvahelises rahvajutukataloogis (ATU 1579 “Carrying a Wolf, Coat and a Cabbage across Stream”) kui ka eesti piltmõistatuste digitaalses andmebaasis, aktsepteerib uurija sellist kokkukuuluvust ning asub jutu/mõistatusetüübi leviku iseärasusi jälgima.

Arvutiajastul leiab kahekordse žanrikuuluvusega tüüp koha nii õppevahendina kui ka rahvusvahelise spontaanse levikuga arvutimänguna. Kui mõne aastakümne eest oleks folkloristilt oodatud “Hundi, kitse ja kapsapea üle jõe viimise” loo ühest liigimäärangut (mõistatus, jutt või mäng?), siis praegusaja folklorist tohib, jälginud žanrilisi muutusi muutavas kultuurikontekstis, rahumeeli sedastada: “Sama folkloorne süžee on sulandunud uute kultuurikihistustega, uute vormidega ja omandanud lisafunktsioone” (lk 128).

Mall Hiimäe

Kirjandus

Ben-Amos, Dan 1971. Toward a Definition of Folklore in Context. *Journal of American Folklore* 84, lk 3–15.

Killukesi etnograafide ja folkloristide suurkohtumiselt

SIEFi kongress Lissabonis 17.–21. aprillini 2011

P103. *Uneasy places: shifting research boundaries and displacing selves.* Keerulised (probleemsed) paigad: uurimispiiride nihutamine ja teisale paigutatud “mina”.

P203. *Narrative space in a multicultural city.* Narratiivsed ruumid mitmekultuurilises linnas.

Probleemsete paikade paneeli eesmärk oli interdistsiplinaarselt arutleda selle üle, kuidas on omavahel seotud ühelt poolt sotsiaalne tegevus ja teiselt poolt selle kaudu kujunenud paigad. Lähtuti teoreetilisest seisukohast, et sotsiaalselt raamistatud

paigad ei ole kujunenud pelgalt inimeste vaba tahte tulemusena ega kõnele sugugi alati neutraalsest kokkukuuluvustundest. Pigem on otsustused kokkukuuluvuse üle vaieldavad. Tegemist on sotsiaalsetes kokkupuudetes pidevalt muutuva protsessiga, mida saab hinnata mitmest vaatepunktist korraga, ning hinnangud võivad viidata nii kokkukuulumisele, mida pole taotletud, kui ka soovile kokku kuuluda, mis pole teostunud. Konkreetselt piiritletud kohtade ja nendega seotud tegevuste uurimise kaudu (nt religioosset kuuluvusest lähtuvad toimingud, elu diasporaas, kuriteoga seotud alad, turismipaigad jms) taheti jõuda paikade kirjeldamiseni sotsiaalsete rühmade omavaheliste, aga ka nt võimu jms suhete kontekstis.

Paneeli kõik kümme ettekannet esindasid etnograafilist või kultuuriantropoloogilist uurimist. Meetoditest olid kõige sagedamini kõneks intervjuerimine, osalusvaatlus, etnograafiline kirjeldus jms. Esinejad olid enamasti pärit kas Brasiiliast või USA Massachusettsi osariigist, mistõttu vaatluskese paigutus Ameerikasse.

Ettekandeid võib jaotada nelja suuremasse teemarühma: **turism ja reisid, noortekultuur ja sotsiaalsed-sümboolsed piirid linnaruumis; suletud ruumid; migratsioon, rass ja identiteet**. Turismi või reisikirjelduste põhjal tehtud uurimustest tuli esile kohaloome konstrueeritus. Külalastava koha loob inimene enda jaoks linnaelu fragmentidest, st tänase keskklassi elu iseloomustavatest detailidest, neid ümber järjestades. 19. sajandi linnade reisikirjelduste tänapäevane tõlgendus viib aga uurija üldistusteni: linnakirjeldus ei sisalda mitte üksnes reisil nähtud ja kogetud pilte, vaid seda saab mõista kui struktuurset tervikut, milles sisalduvad nii kirjeldatava linna elemendid kui ka neile omistatud väärtused, mis omakorda sõltuvad nii kohalikest, rahvuslikest kui ka rahvusülestest kontekstidest. Kõneolev protsess asetub nt koloniaalsesse vms ajaloolisse konteksti.

Noortekultuuri käsitlevates ettekannetes tuli esile nii linna- kui ka suletud paikade teema. Eripärane oli aga see, et noortekultuuriga seotud sotsiaalsete ja sümboolsete piiride kujunemine viitab samaaegselt nii rühma ja tema “paiga” suletusele kui ka paratamatult avatusele, suhtlemisele üle piiri. Nt tutvustas **Otávio Raposo** Rio de Janeiro linnaosa Maré näitel, kuidas üldiselt illegaalse (uimastiäri jm) tegevuse tõttu suhteliselt suletud ala on samal ajal ühe noorterühmituse – tänavatantsu harrastajate – kaudu muutunud ka avatud alaks, kuna tänavatantsu harrastajad on loonud kontakte sama huviala esindajatega teistes piirkondades. **Ioana Florea**, tutvustades post-sotsialistlikku Bukaresti noorte rühmituste omavahelisi suhteid, näitas, et üks rühmapiiride markereid avalikus linnaruumis on muusika kuulamine, kuid seejuures arvestatakse kirjutamata reegleid, mis selles piirkonnas kehtivad. Kui tavaliselt aitab muusika kuulamine avalikes kohtades noortel toime tulla ümbritseva keskkonnaga, siis paradoksaalsel kombel ühe rühmituse valik kuulata mustlasmuusikast pärit ja üldiselt põlu all olevat “manelet” tekitab sotsiaalsete rühmade vahel pigem uusi pingeid.

Suletud ruume (vangla, illegaalsete tegevuste ala linnades) käsitlevates ettekannetes tuli esile inimese elukäigu seiskohalt ajutiste kohtade (kas ajaperioodi mõttes nagu vangla või tegevuse spetsiifika mõttes nagu uimastiäri) seostus naaberladega (sh nt vangla ja väljaspool vanglat).

Migratsiooni, rassi ja sellelt pinnalt loodava identiteedi teemalistes ettekannetes tuli esile sümboolsete rassiliste ja etniliste piiridega) kaasnev kategoriseerimise, ootuspäraselt kerkib siin piiridega koos esile ka naabruse teema. Nt **Graça Cordeiro**

analüüsis Bostoni portugali keelt kõneleva elanikkonna identiteeti: neid ühendab elukoht (Boston) ja keel (portugali), ent eristab ajalooline minevik (nad on pärit erinevatest maailmajagudest ja Bostonisse sattunud erinevatel asjaoludel, mistõttu vaadeldavad kogukonnad ise end keele kaudu ühtseks ei pea). Uurimisprojekti fookuses ongi küsimus, kuidas nüüd, uues keskkonnas elades, kujundatakse ühise keele kaudu uut identiteeti, s.t küsimuseks on sümboolsete piiride ümberpaigutamine uuest kontekstist lähtudes. **Isabel Rodrigues** näitas rassi ja etnilisuse kui selgelt piiritletud kategooriate problemaatilisust ja statistikates ilmnevat rassi politiseerimist. Ettekandes esitatud küsimused seostusid rahvaloendusandmete ja etnograafiliste vaatluste vahelise erinevustega: kuigi mõlemad küsivad, kuidas inimene end rassiliselt või etniliselt määratleb, on vastuste tõlgendusviisid erinevad. Antud näites oli fookuses rahvaloenduses kasutatud kategooria “mõni muu rass”: kuidas vastajad seda on tõlgendanud, mis tingimustel on nad just selle valiku teinud (nt portugallaste soov eristuda hispaanlastest – latiinodest). **Bethan Harries** esitas metodoloogilise küsimuse: kuidas uurida rassilisi piire kogukonna tasandil, kui see on avalikult mahavaikitav teema. Ilmneb, et avalikult vaikitavatest, ent siiski olemasolevatest rassilistest või etnilistest piiridest saab aimu rühmade omavahelise paiknemise kaudu, ehk teisisõnu – rassilisust saab uurida ruumi kaudu.

Kuigi eeldatav interdistsiplinaarsus selles paneelis esile ei tulnud, ja kuigi suurem osa ettekandeid olid pigem näiteanalüüsid kui teoreetilist arutelu pakkuvad üldistused, tuli siiski ilmsiks kohtade dünaamilisus, mille tingis nende kohtade loomises olulist rolli mängiv sotsiaalne praktika. Uurimistäited pärinesid valdkondadest, mis ei ole esmapilgul hoomatavad ja kättesaadavad, seostudes väikeste rühmade argipäevase omavahelise läbikäimisega, allkultuuride ja kohati ebaseadusliku maailmaga. Ükskõik, milliste tunnusoonte järgi piiritletakse rühm ja tema tegevuses loodud koht, on see alati seotud ka naabrusega, seda mõjutab suhtlemine teiste rühmade ja paikadega. Nii moodustus vaadeldud rühmade käsitlusest (mis suures osas olid vähemused, allkultuure viljelevad, ka seadusega vastuolus olevad rühmad – seega vähem prestiižsed kogukonnad) läbilõige ühiskonnas suhteliselt varjatud tasanditest. Kui rõhk oli aga ühiskonnas lubatud ja hinnatud kohaloomes (turism, reisimine), tulid esile kohast mõtlemisega seotud mudelid, mis võivad isegi domineerida reaalse koha enda üle.

Mitmekultuuriliste linnade narratiivsete ruumide paneeli eesmärgiks oli analüüsida migratsiooni ja globaliseerumise kohta tänapäeva linnakultuuris. Linnades ei pruugi erineva taustaga kultuurid (eriti, kui need on kujunenud migratsiooni tõttu) tegutseda sugugi alati samahäälselt, vaid erinevad elustiilid peavad toimima koostöös, aga kohati omavahel võisteldes. Väideti, et vähemusrühmade loodud kohtade (muuseumid, kirikud, mälestusmärgid, rahvusköögid ja kauplused vms) sümboolne roll on märkimisväärne nende kohtade praktilise funktsiooni kõrval. Küsimuseks oli, kuidas eelmainitud kohad on avatud ja mõistetavad “teisele”, sh turistidele; kas need, vähemuste loodud, ent avatusele pürgivad ruumid jäävad kõigele vaatamata vähemusrühmadega seotud kohtadeks või võivad need muutuda ka ühisruumiks?

Ettekanded lähtusid enamasti jutustuste vm tekstide või muuseumide ja mälestusmärkide etnograafilisest analüüsist. Vaadeldavad alad jäid peamiselt Ida- ja Lõuna-Euroopasse ja Iisraeli. Ettekanded näitasid kohaloomet rändava eluviisi vaatepunktist (nt vene “kohad” Helsingis, mis ilmutavad erilist püsivust ja mitmetasan-

dilisust, kuna neis avanevad nii tsaariaegsed kui ka nõukogude aja järgsed kihid; või siis vene ja nõukogude kultuuri kohalolek Iisraelis Haifas, mida loob Nõukogude Liidust väljarännanute kogukond. Mälestusmärkide vm ehituste rajamine võib taotleda ka vastupidist – “oma” ajaloo taastamist, nagu näitas seda **Goran Janevi** ettekanne Makedoonia pealinna Skopje näitel. Väidetavalt on kesklinna rajatud ligi poolsada mälestusmärki, mille kaudu sümboliseeritakse monokultuurilisust mitmekultuurilise tänapäeva asemel. Samal ajal esindab pikema ajalooperioodi vältel kujunenud Vana-Skopje linnaosa nii religioossete ehitiste kui ka lõhnade ja helide kaudu kultuurilist mitmekesisust.

Mitmekultuurilisuse erinevad avaldusvormid linnas osutavad, et kultuuride paljususega seotud protsessidesse on haaratud nii diasporaa kogukondade tegevus kui ka avalikkuse, sh võimuinstiitutsioonide suhtumine kultuurilisse reaalsusesse.

Tiiu Jaago

**P113. *Experiencing movement: subjectivity and structure in contemporary migration.*
Kogemused liikumisest: subjektiivsus ja struktuur kaasaegses migratsioonis.**

Tänapäevase migratsiooni subjektiivsetele ja struktuursetele aspektidele keskenduva paneeli eesmärgiks oli rõhutada migratsiooni inimlikku poolt vastukaaluks majanduslikele ja poliitilistele aspektidele, millest huvitub suur osa migratsiooniuurimisest. Etnograafiline lähenemine ja isikujutustustele keskendumine võivad olla abiks subjektiivsete, emotsionaalsete ja eksistentsiaalsete migratsiooni dimensioonide avastamisel. Teisalt oldi paneelis huvitatud ka teoreetilistest järeldustest, et detailid ei jääks ainult illustratiivseks, vaid järgneks käsitletava nähtuse sügavam mõistmine. Teoreetilisele poolele pöörati tähelepanu rõhutatult esimeses, **Knut Grawi** ettekandes, kus teemaks oli subjektiivsuse ja struktuuri vastastikused mõjud Aafrika-Euroopa migratsioonis. Ka paljud teised selle paneeli ettekanded keskendusid Aafrikast Lõuna-Euroopasse suunduvale migratsioonile, baseerudes tihti autorite enda välitöödel (mõnel juhul oli tegemist nõ multilokaalsete välitöödega – neid oli viidud läbi nii lähte- kui ka sihtkohariigis).

Ettekannetes korduvaid teemasid oli näiteks ebamäärane temporaalsus (teadmatus sellest, kaua tegelikult ühes kohas viibitakse ning mis edasi saab) ning kodu muutuvad tähendused inimeste silmis. Ka migratsiooni soospetsiifilisest iseärasusest tuli juttu mitmes ettekandes. **Francesco Bruno Bondanini** rääkis Põhja-Aafrikas, Melillas asuva laagri/keskuse näitel teekonnast Aafrikast Euroopasse. Tegemist on ametlikult ajutiseks viibimiseks mõeldud kohaga, aga tegelikult muutub see ajutine peatumiskoht siiski reeglina inimestele aastate pikkuseks “koduks”: nad viibivad seal kuuest kuust kuni viie aastani, oodates “piletit” Euroopasse. Ka tagasiränne ei kulge probleemideta. **Stephan Duennwaldi** ettekanne puudutas aafrika migrantide sunniviisilist naasmist “koju”, kus vastuvõtt võib olla jahe isegi pereliikmete poolt. Tagasitulijatelt (nagu ka emigrantidelt) oodatakse Malis raha ja edukust, eriti meestelt. Migratsioon pakub noortele meestele võimaluse saada kiiresti meheks. Heal juhul toob see kaasa mitte ainult kogemusi, vaid ka raha ning seega ka võimaluse osta hinnatud kaupa ja pidada üleval mitut naist. Sellest vaatepunktist ei ole migratsioon

suunatud teise ühiskonna poole, vaid olulisem on õnnestunud tagasitulek. Tagasi-pöörduja silmis ei pruugi siiski enam olla tegemist sama(suguse) maaga, kui oli see, kust ta kunagi lahkus.

Väga huvitav ja kohati vastuolulisi mõtteid äratav oli **Kristin Kastneri** kehali-sust ja migratsiooni soolist aspekti rõhutatv ettekanne Nigeeria naistest Marokos ja Hispaanias. Kastner nimetas Gibraltari väina tänapäeva raudseks eesriideks, mille ületamine võib võtta aastaid. Tema materjali puhul võib rääkida naise kehast kui tähtsast ressursist migratsiooniprotsessis. Hispaanias endale juba koha kindlusta-nud naised “toetavad” uusi tulijaid (tüdrukuid), kes peavad pärast laenatud summa tagasimaksmiseks prostitutsiooniga raha teenima ning tõenäoliselt hakkavad ise tulevikus uustulnukaid “spondeerima”. Teisalt võib keha olla ressursiks ka nt rase-duse teesklemise kujul (padi riietuse all), et piiri ületamine läheks kergemalt. Rase-duse teesklemine aitab väidetavalt vältida ka vägistamise ohvriks langemist. Samas toovad rasedus ja sünnitamine Hispaanias kaasa paremad võimalused riiki jäämi-seks. Ka Bondini mainis oma ettekandes Põhja-Aafrika laagrist, et abiellumine ja lapsesaamine on naisele sealt kiiremini edasisaamise viis.

Michael Westrich uuris illegaalseid immigrante Euroopa Liidu lõunapiiril, kus poliitilised aktivistid pakkusid neile peavarju. Ettekandes toodi välja ka migrat-sioonikogemuste kehalisus – keha mälestuste kandjana. Oma keha ja selle “koode” oli proovitud ka sihilikult muuta: enda vigastamine, et teha võimatuks sõrmejälgede võtmine, oli jätnud arme. Teisteks ettekande märksõnadeks olid vastupanu, loovus ja subjektiivsus. Autor rõhutas immigrantide loovust igapäevaste raskustega toimetu-lekul ning proovis pääseda ligi ka nende kogemuste sensuaalsetele aspektidele. Kast-neri ja Westrichi ettekannete puhul olin väga inspireeritud viisist, kuidas uurimustes oli kasutatud visuaalset materjali. Kastner oli pakkunud informantidele võimalust poseerida pildistamiseks enda soovitud kohas ja enda valitud atribuutidega. Fotod saatis ta pärast kirjaga informantide soovitud aadressile (nt koju jäänud pereliikme-tele või sõpradele). Inimesed soovisid tihti lasta pildistada ennast nn euroopalike atribuutidega. Tegemist oli omamoodi unistuste tehasega, kus nad said lasta end fotografeerida sellisena, nagu nad soovisid ennast näidata kodustele. Tekkis küsi-mus, mida foto markeerib – kas ühte hetke migratsiooniteel (protsessi osa) või annab see märku faktist, et inimene on juba jõudnud kuskile (*I am done*). Inimesed said rääkida oma (unistuste)loo ka fotolavastuse abil. Westrich näitas oma ettekande ajal väga ilusaid filmimaterjale, mida ta kavatseb liita ka oma doktoritöösse. Osa klippi-dest oli Kastneriga sarnasel viisil tehtud koostöös tema informatidega. Näiteks võiks tuua ühe noormehe esitatud tantsu, kus oli ühendatud nii traditsioonilisi kui ka siht-kohas omandatud nüüdistantsu elemente. Ta oli ise palunud uurijat ennast filmida, soovides jagada seda klippi Facebookis oma sõpradele. Need lavastused on ülimalt huvitav analüüsi objekt – millena immigrandid soovivad ennast näha ja näidata. Mis juhtub, kui ootused, müüt Euroopast ja reaalsus seal kohtuvad? Neid projekte on teisalt huvitav analüüsida, pidades silmas uurija ja uuritava suhte dünaamikat: infor-mant on sel puhul ka initsiaatori rollis, ta on pildistamisel midagi rohkemalt kui objekt ning saab ka kasutada uurijat mingil määral oma eesmärgi saavutamiseks. Kasu kokkusaamisest on seega mõlemapoolne.

P206. *Be-longing: ethnographic explorations of self and place.* Kuulumine: iseenda ja paikade etnograafilisi avastusretki.

Üheks läbivaks teemaks teises paneelis oli kuulumise ja igatsemise kooseksisteerimine, millele vihjati ka paneeli nimes (*be-longing*). Olulisel kohal olid jutustused ja kohtade konstrueerimine sotsiaalse interaktsiooni käigus: kuidas mõjutavad inimesi ja nende suhet ümbrusesse erinevate paikadega seotud lood? Kuidas inimesed paigutavad ennast kuskile, sobitades kokku minevikumälestusi, olevikuga seotud tegevusi ja tulevikku projitseeritud igatsust? Puudutati ka mitte enam eksisteerivate, väljamõeldud ja virtuaalsete paikade rolli inimeste elus. Nagu eelmises paneelis, kesken-duti ka selles peamiselt hiljutistele rändajatele, aga pigem Ida- kui Lõuna-Euroopas. Kesksiks tõusis küsimus kodu muutuvatest tähendustest, arutelu tagasimineku võimalikkuse üle. Millal muutuvad suhted vana koduga nii palju, et tagasipöördumine pole enam mõeldav? Kuidas säilitatakse kontakti vana kodumaaga, kui tagasimineku pole võimalik? Kontaktihoidmise vahendid ei ole alati tänapäevased: **Annikki Kaivola-Bregenhøj** viitas kodu nägemisele unes. Eelmise päeva paneelis oli juttu ka naisest, kes ronis kõrgele mäele selleks, et saada “ühendust” maailma teises otsas elava poja-ga. Kõik ettekanded põhinesid autorite etnograafilistel välitöödel või elulugudel. Mainimist väärt oleks ehk nõ teise generatsiooni somaallasi Soomes uurinud **Petri Hautaniemi** uurimus. Temal on samade, praegu 30ndates eluaastates olevate meestega kontakt 1990. aastate algusest – seega on tal olnud võimalus jälgida nende täiskasvanuks saamist diasporaas. Transnatsionaalset identiteeti ei ole alati positiivselt kogetud; väga tähtis selles kontekstis on, kas inimene on olnud sunnitud kolima või ta on läinud vabatahtlikult (siis räägitakse pigem mobiilsusest). Viimast esindasid **Martina Kleinerti** uuritud saksakeelsed pensionärid, kelle elustiiliks oli jahtlaeva-dega purjetamine Uus-Meremaa ümbruses. Uurimus pakub väga huvitava näite sel-lest, kuidas luuakse kodu ja paiksuse tunnet juhul kui inimene pidevalt liigub ühest kohast teise ilma eesmärgita kuskile püsivalt jääda (*settling in motion*).

Pihla Siim

Noorte hääled 2011

Kuues konverents “Noorte hääled” leidis Eesti Kultuurkapitali toel aset 27. aprillil Eesti Kirjandusmuuseumis ja 28. aprillil Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas.

Esimest konverentsipäeva alustas Katre Kikas Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnast ettekandega Jakob Hurda ja Matthias Johann Eiseni vastuolude kajastumisest rahvaluulekogujate kirjades. Näiteks avaldus osa suurmeeste omava-helisest vastuolust terminieelistustes (“vanavara” ja “rahvaluule”). Ettekandja tõ-des, et enamikul juhtudel lähtub kogujate suhtumine Eiseni ja Hurda vastuolusse sellest, mida nad olid ajakirjandusest lugenud ning kohati on see mõjutanud ka eda-sisi kogumisplaane. Samas oli neidki kogujaid, kes jäid neutraalseks. Ettekandes tuli selgelt esile, kuivõrd seotud oli rahvaluulekogumine ajakirjandusruumiga, mis toodi välja ka ettekandele järgnenud arutelul.